

DR KINGA LISOWSKA

University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)

His research interests include culture and cultural identity. He is a member of the Polish Pedagogical Society, Olsztyn Branch, and a board member of the Olsztyn Branch of the Polish Historical Society.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8404-4363>

E-mail: kinga.lisowska@uwm.edu.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

**THE ROLE OF THE RITUAL RENEWAL OF BAPTISM OF CHILDREN
RECEIVING THE FIRST HOLY COMMUNION IN SHAPING THE SPIRITUAL
CULTURE OF THE FAMILY ON THE EXAMPLE OF THE OLSZTYN IV – JAROTY
DEANERY IN THE ARCHDIOCESE OF WARMIA**

Rola rytuału odnowienia chrztu świętego dzieci przystępujących do I Komunii świętej w kształtowaniu kultury duchowej rodziny na przykładzie dekanatu Olsztyn iv – jaroty w Archidiecezji Warmińskiej.

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.36.24>

Wstęp

W Kościele katolickim Chrzest Św. stanowi pierwszy i najważniejszy sakrament, wprowadzający człowieka do wspólnoty chrześcijańskiej. Jego odnowienie jest wyrazem świadomego podjęcia się zobowiązań wynikających z przyjęcia sakramentu oraz gotowości do dalszego rozwoju duchowego i uczestnictwa w życiu Kościoła¹. Kultura niematerialna to najważniejszy, specyficzny wymiar funkcjonowania rodziny². Odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych stanowi charakterystyczny rytuał będący wymiarem kultury duchowej³. Każdy człowiek do poznania siebie oraz ugruntowania własnych sądów i wyobrażeń o świecie, jak również o Bogu, potrzebuje kultury duchowej. Tylko dzięki niej może w pełni zakorzenić się w przestrzeni rodzinnej i wykorzystać otrzymaną wiedzę⁴.

Według Konferencji Episkopatu Polski (KEP) odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych jest znaczącym elementem procesu, w trakcie którego dzieci przygotowują się do pełnego udziału w Eucharystii. Chrzest Św. i I Komunia Św. To powiązane ze sobą sakramenty prowadzące, obok bierzmowania do wtajemniczenia chrześcijańskiego. Jednocześnie podkreśla się, że „odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych w czasie przygotowania do I Komunii Św. powinno być wydarzeniem liturgicznym i katechetycznym, wprowadzającym dziecko w rozumienie

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1213-1284.

² T. Sakowicz, *Kultura materialna zwierciadłem kultury duchowej – dynamika i ograniczenia rozwoju (na przykładzie więźniów, nie tylko kryminalnych)*, [w:] Małe miasta. Kultura materialna, red. M. Zemło. Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok – Pilzno – Supraśl 2022, s. 32.

³ Nie we wszystkich regionach Polski rytuał odnowienia Chrztu Św. odbywa się w ten sam sposób. Charakterystyczną formę tej uroczystości realizuje się w diecezji płockiej. Wprowadzono ją w drugiej dekadzie XX w. w ramach tzw. Komunii Świętej Generalnej organizowanej 2 lata po przyjęciu I Komunii Św. jako pogłębienie oraz refleksyjne przypomnienie sakramentu Chrztu Św. Obecnie w większości parafii diecezji płockiej zwyczaj odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych jest kontynuowany w IV klasie szkoły podstawowej. R. Bednarczyk, *Tradycja komunii świętej generalnej i odnowienie przyrzeczeń chrztu świętego w diecezji płockiej. przeszłość, terażniejszość, wyzwania*. Studia Katechetyczne, 2024, nr 20, s. 253-264.

⁴ J. Wilk, *Wiara i kultura w rodzinie. Ujęcie pastoralno-teologiczne*. Roczniki teologiczne, 1994, R. TXL (4), s. 45.

tożsamości chrześcijańskiej i wiary Kościoła”⁵.

KEP wskazuje na praktyczne zasady odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych, które powinny odbywać się w formie publicznej, w trakcie liturgii Mszy Św., z czynnym udziałem rodziców i chrzestnych będących świadkami wiary. Zaleca się, żeby były organizowane w okresie Wielkanocy, w tym najlepiej, aby czas celebracji przypadał na Niedzielę Chrztu Pańskiego lub Niedzielę Przewodnią – Miłosierdzia Bożego⁶.

III Synod Archidiecezji Warmińskiej, w ramach tematyki duszpasterstwa sakramentalnego poruszył kwestię przygotowania dzieci do I Komunii Św. W podsumowaniu rozważań podkreślił, iż czas przygotowań do przyjęcia sakramentu Eucharystii powinien być wzmocniony procesem duchowego rozwoju i dojrzewania dzieci. Przyjęcie I Komunii Św. należy poprzedzić uroczystym odnowieniem przyrzeczeń chrzcielnych będących wyrazem zakończenia etapu przygotowania do zjednoczenia z Jezusem Chrystusem poprzez Eucharystię. W ten sposób w dokumencie końcowym Synodu uznano, że „w ramach bezpośredniego przygotowania do sakramentu Eucharystii należy przewidzieć uroczyste odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Ma ono charakter liturgiczny i winno być celebrowane w kościele parafialnym, z udziałem rodziców i wspólnoty parafialnej”⁷.

Synod Archidiecezji Warmińskiej i KEP zaznaczają, że ceremonia odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych musi być poprzedzona odpowiednio przygotowaną i przeprowadzoną katechezą. W jej ramach należy uwzględnić: uświadomienie dzieciom zobowiązań wynikających z przyjęcia sakramentu Chrztu św.; przypomnienie rodzicom i chrzestnym zadań wynikających z podjęcia się obowiązku wychowania dzieci w wierze katolickiej; wyjaśnienie znaczenia symboliki chrzcielnej tzn. białej szaty, światła i wody⁸.

We wskazaniach opracowanych przez Komisję Wychowania Katolickiego, zatwierdzonych przez KEP na mocy uchwały 43/386/2020 z dnia 29 sierpnia 2020 r. podkreśla się, że sakrament I Komunii Św. jest nierozzerwalnie związany z sakramentem Chrztu Św. Pogłębia on i odnawia życie w łasce otrzymane podczas ceremonii chrzcielnej. Przygotowanie dzieci do przyjęcia Eucharystii poprzedza m.in. uczestnictwo w katechezie parafialnej, w której należy uwzględniać tradycje lokalne⁹.

W artykule podjęto rozważania nad rolą rytuału odnowienia Chrztu Św. przed I Komunią Św. w kształtowaniu kultury duchowej rodziny w doświadczeniu rodziców na przykładzie dekanatu Olsztyn IV-Jaroty w archidiecezji warmińskiej.

1. Rytuał a kultura duchowa rodziny

W Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele w Świecie Współczesnym Soboru Watykańskiego II podkreśla się, że kultura obejmuje wszelkie działania człowieka, które zmierzają do doskonalenia jego zdolności duchowych i cielesnych. Kultura umożliwia rozwój obyczajów, instytucji oraz postęp społeczny i rodzinny. To dzięki niej możliwe jest przekazywanie oraz zachowywanie doświadczeń duchowych w strukturach wielopokoleniowych, co sprzyja zarówno rozwojowi jednostki, jak i wspólnoty czy narodu¹⁰.

Według Stefana Kardynała Wyszyńskiego, personalistyczna wizja kultury chrześcijańskiej zakłada otwartość na realizację osobowej pełni człowieka, zarówno w wymiarze doczesnym,

⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Warszawa 2001, nr 63.

⁶ Uchwała Konferencji Episkopatu Polski nr 43/386/2020 z dnia 29 sierpnia 2020 r. Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania dzieci do przyjęcia i przeżywania sakramentu pokuty i pojednania oraz Pierwszej Komunii Świętej, p. 5, p. 13, p. 21.

⁷ III Synod Archidiecezji Warmińskiej, *Dokument końcowy. Duszpasterstwo sakramentalne*, Olsztyn 200, nr 55.

⁸ Uchwała....

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

jak i nadprzyrodzonym. Człowiek jest „głównym podmiotem, celem i sensem wszelkiej twórczości – kulturowej i kulturotwórczej – aktywności”¹¹. Kardynał Wyszyński zaznacza, że choć społeczności, takie jak państwo czy naród, mogą tworzyć sprzyjające warunki dla rozwoju kultury, to jej właściwym twórcą, źródłem i inspiracją pozostaje zawsze człowiek¹². Kultura stanowi rezultat ludzkiej aktywności, wyrażający jego osobiste i wspólnotowe przeżycia. „Człowiek, kreując kulturę – odciskając znamię swojej duchowości na życiu i dziełach, w relacjach z Bogiem, ludźmi i naturą – nadaje jej ideę, temat i motyw”¹³.

Wyróżniamy kulturę materialną i niematerialną. Kultura materialna obejmuje działania i wytwory ludzkie związane z zaspokajaniem podstawowych potrzeb, takich jak przetrwanie i bezpieczeństwo. Kultura niematerialna, określana również jako duchowa, to zbiór uobecniionych wytworów świadomości ludzkiej – języka, wierzeń, zwyczajów, idei, wiedzy – które pełnią funkcje użytkowe bądź wyrażają dążenie do poznania i realizacji ideałów piękna, dobra i prawdy¹⁴. Kultura duchowa stanowi fundament przestrzeni rodzinnej – zawiera słowa, symbole, wartości i rytuały zakorzenione w wierze. Umożliwia jednostce odnalezienie się w rodzinie, budowanie tożsamości oraz rozumienie siebie, świata i Boga¹⁵.

Rytuał stanowi ważny element życia społecznego oraz przyczynia się do konsolidowania grupy. Zajmuje szczególne miejsce w rozwoju człowieka i w kształtowaniu kultury oraz odpowiada za kreowanie określonych przestrzeni rytualizacji życia. Identyfikowany jest jako powtarzalne działanie charakterystyczne dla określonej społeczności, która konceptualizuje związek pomiędzy treścią a formą rytuału. Treść może być różnorodna a forma jedynie uniwersalna i niezastąpiona¹⁶. Słowo rytuał wywodzi się od łacińskiego określenia *rithus* oznaczającego obyczaj, kult lub ceremonię religijną. Rytuały dzielimy na religijne np. Msza Św., świeckie związane np. z uroczystym składaniem przysięgi oraz prywatne odnoszące się do codziennych powtarzalnych czynności, świadczących o specyfice jednostki lub/i jego najbliższego otoczenia¹⁷.

Roy A. Rappaport (2007) wskazuje na pięć cech rytuałów: pochodzą z ustanowienia boskiego a ich objawienie odbyło się w sposób nieoczywisty – w trakcie widzenia czy snu; są drobiazgowo, powtarzalne i formalne oraz realizowane są w ściśle określonym czasie i przestrzeni; charakteryzuje je chociaż częściowa niezmienność odzwierciedlona w utrwalaniu życia społecznego; są wyrażone czynami porządkującymi interakcje; ich specyfiką jest funkcjonalność objawiająca się w fizycznej skuteczności¹⁸.

Emil Durkheim (1990) umieszczając rytuał w świecie religijnym utożsamiał go ze zbiorem zakazów i tabu, które wprowadzały określoną granicę pomiędzy tym co religijne i świeckie. Określił kult pozytywny, którego zadaniem jest budowanie związku z sacrum poprzez następujące formy rytuałów: ofiarne - prowadzące jednostkę do Boga; naśladowcze – umożliwiające działanie na wzór i podobieństwo Boga; upamiętniające i reprezentujące – realizowane w postaci świąt, rocznic, kultu przodków; łączące powagę z zabawą, przy założeniu, że powaga ma większe znaczenie; pokutne – odbywające się w celu odpędzenia bólu

¹¹ R. Fieck, *(Post-) Modernity and Christian Culture: In the Context of the Personalism of Stefan Cardinal Wyszyński*. Roczniki Kulturoznawcze, 2020, nr 11, s. 43-44.

¹² S. Wyszyński, *Konstytucja Pastoralna o obecności Kościoła w świecie współczesnym*. Warszawa – bazylika św. Jana 20.03.1966, [w:] Kazania i przemówienia autoryzowane 1956–1981, red. S. Wyszyński. Wyd. Uniwersytetu Prymasowskiego, Warszawa 1996, s. 119-120.

¹³ R. Fieck, dz. cyt., s. 51.

¹⁴ T. Sakowicz, dz. cyt., s. 39.

¹⁵ J. Wilk, R. Bieleń, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, [w:] Rodzina. Bezcenny dar i zadanie, red. J. Stala, E. Osewska. Polskie Wyd. Encyklopedyczne, Radom 2006, s. 464.

¹⁶ J. Gajda, *Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*. Wyd. „Impuls” Kraków 2008, s. 62.

¹⁷ K. Motyl, *Rytuał – od antropologii kulturowej do analizy transakcyjnej*. Edukacyjna Analiza Transakcyjna, 2014, nr 3 s., 67.

¹⁸ R.A. Rappaport, *Rytuał i religia w rozwoju ludzkości*. Wyd. Nomos, Kraków 2207, s. 41.

egzystencjonalnego i śmierci¹⁹. Rytuał jest wyrazem wartości łączących uczestników tej samej społeczności. Sacrum jest niezależne od natury przedmiotu i określa więzi międzyludzkie oraz świadomość przynależności do wspólnoty. Rytuał pomaga w samopotwierdzeniu grupy społecznej i umożliwia odtwarzanie społecznego bytu moralnego²⁰.

Ks. Józef Wilk (1994) podkreśla, że rytuały są strukturami wyższego rzędu, które nadają sens ludzkiej egzystencji i ubogacają życie rodzinne. Stanowią jeden z elementów kultury, która jawi się jako całość uwarunkowana przetworzonymi i specyficznymi wyrażanymi nadziejami zależnymi od losów wielopokoleniowych społeczności. Zakorzenione w kulturze duchowej rodziny uwidaczniają wielowiekowe związki z tradycjami chrześcijańskim, z wartościami Kościoła katolickiego. W tradycji polskiej rytuały przesiąkły symboliką religijną stanowiąc w przestrzeni rodzinnej świadectwo pokrewieństwa jej członków z wiarą. Rytuały polskie są zatem *par excellence* rytuałami religijnymi, w ich skład wchodzi symbolika religijna oraz przedmioty, gesty, słowa łączące człowieka ze światem sacrum. Ich osadzenie w środowisku rodzinnym nie powinno dziwić, gdyż rodzina jest jedną z najtrwalszych, pierwotnych rzeczywistości i dzięki temu może przekazywać w swoich strukturach – z pokolenia na pokolenie – kulturę duchową będącą przejawem kultury narodu²¹.

Rytuały wprowadzają dziecko w świat przeżyć misteryjnych, kultury duchowej danej społeczności, uświadamiają mu wagę tradycji rodzimej. Umożliwiają bycie z innymi i bycie dla innych oraz odnalezienie własnej unikatowości, siły wewnętrznej i duchowej. Ukierunkowują na odkrywanie tożsamości, która łączy jednostkę i społeczność do interakcji z innymi. Kultura duchowa rodziny wzmacnia poczucie więzi, pomaga w odnajdywaniu się w przeszłości oraz nabywaniu stabilności²².

Rytuał odpowiada za organizację procesu wychowawczego rodziny, którego podporą jest współegzystowanie wielu pokoleń, docenianie uroczystości i płynących z nich walorów wartości kulturowych i historycznych oraz możliwości nawiązania relacji bliskości. W przestrzeni rodzinnej każda z osób uczestnicząca w rytuałach przeżywa misterium życia i poszukuje korzeni własnej tożsamości. Podążanie za rytuałami, ich podtrzymywanie przez środowiska rodzinne służy inspirowaniu oraz kreowaniu kultury²³.

2. Założenia metodologiczne

Badania jakościowe skupiły się na doświadczeniach rodziców w zakresie roli rytuału odnowienia Chrztu Św. przed I Komunią Św. w kształtowaniu kultury duchowej rodziny. Za metodę zbierania danych posłużyły wywiady indywidualne częściowo kierowane, skoncentrowane na problemie, które przeprowadzono z 30 rodzicami reprezentującymi 15 rodzin z dekanatu Olsztyn IV – Jaroty w archidiecezji warmińskiej.

Za główny problem badawczy uznałam: Jaką rolę odgrywa rytuał odnowienia chrztu w kształtowaniu kultury duchowej rodziny w doświadczeniach rodziców? Za problemy szczegółowe przyjąłam: Jakie miejsce wśród elementów kultury duchowej rodziny badani przypisują rytuałowi odnowienia chrztu?; Jakie znaczenie odgrywa rytuał odnowienia chrztu w postrzeganiu i odkrywaniu przez dzieci wartości?; Jaką rolę przypisują rodzice rytuałowi odnowienia chrztu w konstruowaniu własnych wartości oraz sposobów rozwiązywania problemów?

¹⁹ E. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego: system totemiczny w Australii*. Wyd. PWN, Warszawa 1999, s. 26.

²⁰ Tamże.

²¹ J. Wilki, dz. cyt., s. 46-61.

²² Tamże.

²³ Tamże.

Dobór próby był nielosowy, celowy²⁴, co umożliwiło umieszczenie w próbie badanych spełniających kryteria wynikające z pytań badawczych. Rodziców dzieci komunijnych wybrałam uwzględniając: a) posiadanie co najmniej jednego dziecka, które przystąpiło lub przystępuje w roku badania do I Komunii Św.; b) zamieszkiwanie na terenie dekanatu Olsztyn IV – Jaroty, w archidiecezji warmińskiej. Charakterystyka rodziców skupionych w 15 rodzinach przedstawia się następująco:

- 16 rodziców skupionych w 8 rodzinach deklaruje czynne włączanie się w życie Kościoła katolickiego, regularne uczestnictwo w niedzielnych Mszach Św. oraz przestrzeganie kalendarza liturgicznego; wskazują kulturę chrześcijańską jako czynnik oddziałujący na funkcjonowanie ich rodziny oraz element budujący tradycję domu rodzinnego, ugruntowujący wartości i normy;

- 10 rodziców w 5 rodzinach podkreśla znaczenie kultury chrześcijańskiej w kształtowaniu wartości i norm ich środowiska domowego, ale przede wszystkim w aspekcie zachowania tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie; Kościół katolicki zajmuje w ich życiu ważne miejsce, ale przestrzeganie kalendarza liturgicznego i uczęszczanie na Msze Św. jest nieregularne;

- 4 rodziców w 2 rodzinach nie uczestniczy na co dzień w życiu Kościoła katolickiego; wszelkie działania w zakresie trwania we wspólnocie chrześcijańskiej są wynikiem tradycji rodzinnych i nacisku ich dalszego kultywowania przez starsze pokolenia.

Wywiady realizowano na podstawie dyspozycji, przy wsparciu szkolnych grup komunijnych, w pomieszczeniach świetlicy jednej z olsztyńskich szkół. Wywiady przeprowadzono oddzielnie z każdym z rodziców. Badania trwały od listopada 2024 r. do lutego 2025 r.

Zastosowałam skrócenie tekstu surowego i warstwowy dobór jednostek. Założyłam występowanie zmiennych w każdej napotkanej jednostce. Wykrycie i analiza jednostek uwidoczniała informacje zapisane w tekstach, które złożyły się na kontekst danych. Ostatecznie dokonałam konfrontacji określonych twierdzeń ze wszelkimi elementami występującymi w badanym terenie – indukcji analitycznej²⁵. Wykorzystałam system kodowania: nr rodziny/płeć np. I/K; II/M.

3. Rola rytuału odnowienia Chrztu Św. przed I Komunią Św. w kształtowaniu kultury duchowej rodziny – analiza badań

Wśród badanych rodziców zarysowuje się wyraźny podział na trzy grupy:

- Grupa 1 - uczestniczących po raz drugi w rytuale odnowienia chrztu;
- Grupa 2 - uczestniczących po raz pierwszy w rytuale odnowienia chrztu, posiadających dwójkę dzieci;
- Grupa 3 - uczestniczących po raz pierwszy w rytuale odnowienia chrztu, posiadających jedno dziecko.

Zgromadzony materiał został poddany analizie przy uwzględnieniu podziału na doświadczenia wyżej wymienionych grup w ustalonych obszarach problemowych.

a. miejsce rytuału odnowienia chrztu wśród elementów kultury duchowej rodziny w doświadczeniach rodziców

Grupa 1.

Rytuał ten jest identyfikowany przez dwunastu rodziców z sześciu rodzin. W każdej z nich wychowuje się dwójka dzieci, z których jedno w ciągu ostatnich trzech lat przystąpiło do I Komunii Św. a kolejne dziecko otrzyma sakrament Eucharystii w 2025 r.

²⁴ K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*. Wyd. Akademickie i Literackie. Warszawa 2016, s. 125.

²⁵ Tamże, s. 316.

Rodzice różnie postrzegają rytuał odnowienia chrztu. Ze zgromadzonego materiału wynika, iż w świadomości ośmiu rodziców z czterech rodzin wszelkie elementy życia duchowego, sakramenty i sakramentalia stanowią źródło wartości budujące ich środowisko domowe. Badani wskazują na potrzebę pielęgnowania tradycji chrześcijańskiej oraz konstruowania takiej przestrzeni, która jest potrzebna do prawidłowego wzrastania i wychowywania potomstwa. „Dzieci muszą wiedzieć, że religia i wiara jest częścią historii Polski” – II/K. Odnowienie chrztu jest dla nich ważnym momentem w kreowaniu kultury domu rodzinnego oraz sposobem okazywania przynależności do wspólnoty Bożej. Zaznaczają, że starają się ukierunkowywać dzieci na pełne przeżywanie tego momentu jako podniosłego spotkania i pojednania z Jezusem Chrystusem. „Uroczystości kościelne a tym bardziej związane z sakramentami musi przeżywać w pełni, myśleć co one nam dają” – III/M.

W przypadku czterech rodziców z dwóch badanych rodzin rytuał odnowienia chrztu stanowi jedynie obowiązek, który należy spełnić ze względu na wymagania towarzyszące w procesie przystąpienia dziecka do I Komunii Św. „To kolejne zadanie, które należy wykonać i przetrwać w czasie przygotowywania się do sakramentu Eucharystii” – V/M. Rodzice reprezentujący jedną rodzinę przypisują ważną rolę Kościoła katolickiego w funkcjonowaniu ich środowiska domowego, jednakże deklarują nieregularne przestrzeganie kalendarza liturgicznego i uczestnictwo we Mszach Św. i innych nabożeństwach. Stanowisko rodziców skupionych w drugiej rodzinie jest podyktowane uznawaniem przynależności do wspólnoty chrześcijańskiej przez pryzmat nacisku bliskich, starszych pokoleń i tradycji, w której wzrastali. Elementy kultury duchowej są zatem zewnętrznym obrazem spełniania norm społecznych.

Grupa 2.

Rytuał odnowienia Chrztu Św. przed I Komunią Św. jest identyfikowany po raz pierwszy przez ośmiu rodziców z czterech rodzin, posiadających dwójkę dzieci. Jedno z nich przystąpiło w ciągu ostatnich dwóch lat do I Komunii Św. a drugie przystąpi do sakramentu w 2025 r. Powodem uczestniczenia w rytuale odnowienia chrztu po raz pierwszy jest fakt, iż rodzina zamieszkiwała na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego, ale w dekanacie, w którym opisywany element kultury duchowej rodziny odbywa się w czasie uroczystości I Komunii Św.

Wszyscy badani wskazują, że podczas procesu przygotowywania się do przyjęcia przez ich starsze dzieci I Komunii Św. nie eksponowano rytuału odnowienia chrztu. „Był on częścią uroczystości komunijnej, której nie poświęciliśmy należytej uwagi” – VII/M. Nie stanowił odrębnej i zarazem podniosłej chwili przemyśleń czy zadumy nad tym w jaki sposób stajemy się dziećmi Boga i wchodzimy w skład rodziny Jezusa Chrystusa. Informacja o odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych podczas specjalnie do tego przygotowanej uroczystej Mszy Św. wywołała zdziwienie a zarazem spowodowała poszukiwanie informacji wśród krewnych i znajomych jak tego typu rytuały są kultywowane w ich parafiach.

Według rodziców sklasyfikowanych w tej grupie odniesienia rytuał w postaci odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych jest ważnym aspektem w drodze do pełnego przyjęcia sakramentu Eucharystii. „To jest wyraz przynależności do wspólnoty Kościoła” – VIII/K. Przypomina dzieciom w jakiej kulturze wzrastają, jaki jest cel ich egzystencji, dzięki czemu mają sumienie. Pomaga w kreowaniu wśród członków rodziny poczucia przynależności do Królestwa Bożego. Jednocześnie środowisko rodzinne i staje się częścią wspólnych przeżyć, które kształtują tradycję i strukturę rodzinnych wartości.

Grupa 3.

Rytuał odnowienia Chrztu Św. przed I Komunią Św. jest identyfikowany po raz pierwszy przez dziesięciu rodziców reprezentujących pięć rodzin, które posiadają jedno dziecko. Przystąpi ono do I Komunii Św. w 2025 r.

Doświadczenia badanych są zróżnicowane pod względem postrzegania rytuałów kościelnych, w tym odnowienia Chrztu Św. jako elementu kształtującego kulturę duchową rodziny. Czterech rodziców w dwóch rodzinach uznaje odnowienie chrztu za ważny element w

procesie integracji dzieci z daną grupą kulturową. Poprzez tego typu celebrację dochodzi do refleksyjnego spojrzenia człowieka na jego miejsce w świecie, we wspólnocie chrześcijańskiej a wreszcie w środowisku rodzinnym. „Rytuły takie jak odnowienie chrztu pokazują nam i naszym dzieciom, że jesteśmy jedną wspólnotą, wspólnotą katolicką” – XI/K. W przypadku rodziców skupionych w jednej rodzinie zdania są podzielone: mama uważa, że rytuał jest znaczącym momentem przeżywania bliskości z Jezusem Chrystusem i czasem zadumy nad własnym życiem; tata uznaje go jedynie za powinność, którą należy spełnić w procesie przystąpienia dziecka do I Komunii Św. Jednocześnie czterech rodziców reprezentujących dwie rodziny odnowienie chrztu utożsamia z kolejnym obowiązkiem, który przy dynamicznie wzrastających trudnościach zawodowych i osobistych staje się dla nich dodatkowym obciążeniem. W związku z tym nie determinuje kształtowania kultury duchowej rodziny, na którą (zdaniem badanych) nie ma przestrzeni oraz czasu. „Jaka tam kultura duchowa. Nic tam nie ma. Rano musisz wstać do pracy a potem wszystko jeszcze w domu zrobić” – XV/M.

b. znaczenie rytuału odnowienia chrztu w postrzeganiu i odkrywaniu przez dzieci wartości

Grupa 1.

Według badanych każdy powinien mieć jasno ukształtowany system wartości i norm etycznych. Umożliwia to wykształcenie tolerancji i empatii wobec drugiego człowieka. „Otwiera na przyjaźń i miłość oraz pomaga w odróżnianiu tego co jest dobre a co złe” – II/M. Dziecko wzrastające w świecie zaplanowanych, zakorzenionych schematów działań jest w stanie porządkować własny system wartości oraz nabywać konstruktywne sposoby rozwiązywania problemów.

Rytuał odnowienia Chrztu Św. jest jednym z elementów w życiu dziecka, poprzez który może kierować się ku nabywaniu potrzeby i świadomości przynależności do określonej wspólnoty kulturowej oraz przyjaźni z drugim człowiekiem. Pomaga w wyznaczaniu celu własnej egzystencji, w którym rolę odgrywają miłość i szacunek wobec członków rodziny i drugiego człowieka. Uczy i pokazuje, że rytuały i symbole stanowią wartościowe przejawy (zewnątrzne oznaki) identyfikowania się z określoną grupą odniesienia, kulturą chrześcijańską, wiarą w Boga. Wskazują na to również rodzice - przedstawiciele rodzin, którzy traktują odnowienie chrztu w kategorii spełnienia wymogów kulturowych. Podkreślają przy tym fakt, iż „jest to podniosła chwila, w której dzieci zaświadczały o swojej przynależności do Kościoła katolickiego” – V/M. Celebracja rytuału umożliwia odnajdywanie miejsca w społeczeństwie chrześcijańskim i przyjmowanie wyznaczonych norm postępowania.

Grupa 2.

Zdaniem badanych rytuał jest jednym z elementów kultury duchowej rodziny, który uwrażliwia dzieci na przyswajanie dobra i miłości płynącej z bycia częścią wspólnoty katolickiej. Młody człowiek musi nauczyć się dokonywać wyborów i posługiwać się określonym systemem wartości. „Najważniejsze powinno być poczucie empatii i szacunku wobec siebie i innych” - VIII/M. Rodzice wskazują, iż kształtowanie przestrzeni życiowej w oparciu o wiarę, przyjaźń i miłość – które mogą otrzymać od Jezusa Chrystusa – daje szansę na zbudowanie solidnej struktur własnej autonomii i tożsamości. Wiara określa postępowanie człowieka a dziecko kieruje się ku dobrym, znaczącym wyborom. „Wiara chroni dzieci przed nieodpowiednimi decyzjami” - VII/K.

Rodzice w swoich wypowiedziach wyrażają kulturotwórczą rolę rytuałów, w tym odnowienia chrztu. Poprzez uczestnictwo w tego typu uroczystościach stanowiących wyraźnie zaznaczony element procesu przystąpienia do I Komunii Św. dziecko nabywa pewności o podniosłości Chrztu Św. „Może ponownie w sposób świadomy go przeżywać” – IX/K. Sakrament Eucharystii staje się dla niego momentem otrzymania nowych praw i obowiązków wynikających z przynależności do wspólnoty chrześcijańskiej.

Grupa 3.

Według rodziców w środowiskach rodzinnych, gdzie uczestnictwo w odnowieniu chrztu pomaga w kreowaniu kultury duchowej, dzieci zyskują przestrzeń do odnajdywania wartości takich jak miłość i przyjaźń, dobro i szacunek wobec innego człowieka. Uczą się, iż tradycja jest źródłem prawd ponadczasowych a troska o bliskich jest jedną z najważniejszych potrzeb każdego człowieka. „Rytuał odnowienia chrztu wartościuje funkcjonowanie we wspólnocie katolickiej” – XI/M.

W przypadku rodziców reprezentujących rodziny traktujące odnowienie chrztu jako dodatkowy, trudny obowiązek, nie uznaje się, aby element ten odgrywał rolę w kształtowaniu wartości wśród dzieci. Rodzice podkreślają, że utożsamianie się z daną wspólnotą religijną pomaga w odnajdywaniu się dzieci w złożonym kulturowo świecie, ale to w jaki sposób budujemy własną hierarchię wartości zależy od nabywanych z wiekiem doświadczeń. „Moje dziecko uczy się przede wszystkim na własnych błędach” – XIV/K.

W rodzinie, w której stanowiska rodziców są różne co do miejsca rytuału odnowienia chrztu w kulturze duchowej rodziny, świat wartości dziecka uzależniony jest od wszelakich interakcji w jakich może ono uczestniczyć. Są to zarówno doświadczenia nabywane poprzez celebrowanie wydarzeń kościelnych oraz współuczestniczenie z innymi w danych rytuałach, jak również wartości przyswajane podczas podejmowania wyzwań życia codziennego, spędzania czasu z rówieśnikami, stykania się ze starszymi pokoleniami. „Dziecko czerpie z całej rzeczywistości, która je otacza” – XV/M.

c. rola rytuału odnowienia chrztu w konstruowaniu wartości oraz sposobów rozwiązywania problemów reprezentowanych przez rodziców

Grupa 1.

Ośmiu rodziców skupionych w czterech rodzinach, które wskazują na znaczącą rolę Kościoła katolickiego w funkcjonowaniu ich środowiska domowego, uznają rytuał odnowienia chrztu za ważny symbol tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Tradycji chrześcijańskiej w oparciu, o którą konstruowane są normy i wartości akceptowane przez ogół społeczeństwa a przede wszystkim wspólnotę chrześcijańską. „Czynne uczestniczenie w życiu Kościoła katolickiego umożliwia ukształtowanie hierarchii wartości i zrozumienie co w życiu człowieka stanowi dobre a co złe wybory” – I/M. Jednostka dzięki doświadczaniu rytuałów takich jak odnowienie chrztu otwiera się na miłość do siebie i do bliskich oraz rozumie, że w trudnych sytuacjach życiowych może liczyć na wsparcie członków rodziny - innych współczujących w kulturowej grupie odniesienia - Jezusa Chrystusa. Odkrywa w jaki sposób należy postrzegać drugiego człowieka oraz wyrażać wobec niego przyjaźń i empatię.

Rodzice, wskazujący na nieregularne uczestnictwo ich rodziny w życiu Kościoła katolickiego przyznają, że rytuał odnowienia chrztu pomaga w odbieraniu przez dzieci przyjaźni i miłości płynącej ze środowiska domowego i wspólnoty kulturowej. Podkreślają, że postrzeganie Jezusa Chrystusa przez pryzmat jego oddania dla człowieka sprawa, iż sami możemy zrozumieć potrzebę wyrażania empatii wobec innych.

Kościół katolicki będący symbolem rodziny katolickiej jest dla wszystkich badanych źródłem wartości przejawiającej się przez poczucie przyjaźni, miłości, przynależności do wspólnoty chrześcijańskiej tzn. Domu Bożego. W oparciu o tradycyjne kanony, normy i zasady jednostka oraz rodzina mogą rozwiązywać problemy i pokonywać trudności. „Kościół katolicki to tradycja naszych przodków, ale i nas samych, naszych przyszłych pokoleń” – III/K.

Grupa 2.

Na podstawie zgromadzonego materiału badawczego możemy wnioskować, iż ugruntowana hierarchia wartości stanowi dla rodziców ważny element realizacji procesu wychowawczego. Źródłem fundamentalnych wartości są wszelkie przejawy czynnego partycypowania we wspólnocie Kościoła katolickiego. Wartości fundamentalne powinny tworzyć podstawę

podejmowanych przez człowieka działań oraz być punktem odniesienia w rozwiązywaniu sytuacji trudnych, które dotyczą rodziny oraz jej członków. „Z nauki Kościoła możemy wiele czerpać ona nam też może pomóc w podejmowaniu decyzji” – VII/M.

Według badanych podstawą działań są doświadczenia, które możemy gromadzić m.in. poprzez uczestnictwo w wydarzeniach znaczących dla funkcjonowania grupy kulturowej. Wspólne celebrowanie Chrztu Św. prowadzi do refleksji nad własną wiarą, ale również umacnia więzi rodzinne i wspólnotowe. Jest jednym ze znaczących etapów w procesie przystąpienia do I Komunii Św. tzn. do zjednoczenia dziecka z Jezusem Chrystusem. „W końcu Rodzina Boża stanowi taki przykład rodziny, która też musiała sobie radzić z różnymi perypetiami życiowymi” – VII/K.

Udział w rytuałach kościelnych takich jak odnowienie chrztu pomaga człowiekowi na każdym etapie jego wzrastania porządkować własne cele, kreować świadome współtworzenie środowiska rodzinnego. Umożliwia przeżywanie refleksji nad własnym życiem i dokonanymi wyborami.

Grupa 3.

Rytuał odnowienia Chrztu Św. (zdaniem rodziców reprezentujących dwie rodziny) jest ważnym elementem w konstruowaniu hierarchii wartości, ich postrzeganiu oraz radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi. To jedno z wydarzeń we wspólnocie Kościoła katolickiego, które umożliwia refleksję nad sensem egzystencji nas samych oraz naszych bliskich. „To czas zadumy i nostalgii, wielkiego przeżycia” – I/K.

Kolejnych czterech rodziców reprezentujących dwie rodziny jest zdania, że to jedynie zadanie jakie pojawia się na tradycyjnej drodze do przyjęcia I Komunii Św. Nie wnosi nic do postrzegania przez nich otaczającego świata a tym bardziej nie determinuje ich sposobów postępowania w trakcie zaistniałych problemów. „Człowiek goni za pieniądzem, praca, dom a tu jeszcze dodatkowe zajęcia” – V/K.

W rodzinie, w której każde z rodziców opowiada się za innym postrzeganiem miejsca rytuałów kościelnych w życiu dziecka i środowiska domowego, nie przyjmuje się schematów postępowania jedynie w oparciu o doświadczenia wynikające z przynależności do wspólnoty chrześcijańskiej. Konstruuje się je w odniesieniu do analizy interakcji występujących w różnych środowiskach, w których egzystuje i które współtworzy rodzina. „Obracamy się przecież wśród ludzi z innych kultur i innych religii i oni są też ciekawi i coś ciekawego nam dają” – XV/M.

Podsumowanie

Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* (2003) podkreślił, iż odnowieniu Chrztu Św. prowadzi do świadomego przyjęcia przez dzieci sakramentu Eucharystii. Wzmacnia ich tożsamość chrześcijańską oraz poczucie więzi z Kościołem. Rytuał wykonywany publicznie jest również okazją do odnowienia wiary przez całą społeczność parafialną. Najbliżsi przystępujących do odnowienia chrztu mogą wykorzystać ten czas na namysł nad duchowym wychowaniem dzieci.

W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* (nr 1213-1284) zaznacza się, że odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych przed I Komunią Św. należy rozpatrywać zarówno w wymiarze liturgicznym jak i katechetycznym. Dziecko wówczas przy wsparciu rodziców oraz wspólnoty kościelnej świadomie potwierdza przynależność do Kościoła - Chrystusa - Rodziny Bożej (zapoczątkowaną na Chrzcie Św. w postaci daru).

Doświadczenia badanych są zróżnicowane pod względem uznawania rytuału odnowienia chrztu jako elementu kształtującego kulturę duchową rodziny. Zależne jest to od postrzegania przez rodziców roli tradycji chrześcijańskiej, wiary i Kościoła katolickiego w życiu środowiska rodzinnego. Można stwierdzić, iż większość badanych uznaje odnowienie Chrztu Św. za źródło wartości i inspirację do rozwiązywania problemów oraz wymiar determinujący postrzeganie

sensu i celu egzystencji człowieka, a przez to nabywanie zdolności do interakcji z pozostałymi przedstawicielami wspólnoty kulturowej. Wśród badanych znajdują się również tacy przedstawiciele, którzy identyfikują odnowienie chrztu z utrwaloną tradycją, zakorzenioną w społeczności i reprezentowanej przez nią kulturze. Rytuał wówczas nie jest symbolem świadomego zobowiązania dziecka na rzecz trwania w wierze katolickiej.

W podjętych badaniach ograniczono się do rodziców pochodzących z dekanaty Olsztyn IV-Jaroty w archidiecezji warmińskiej, w której ugruntowane są określone schematy postępowania w zakresie rytuału odnowienia Chrztu Św. Warto dokonać porównania zgromadzonych wyników badań z doświadczeniami rodziców pochodzących np. z diecezji płockiej, gdzie odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych odbywa się po roku od przyjęcia I Komunii Św. oraz zwiększyć próbę badawczą.

Z analizy badań nasuwa się potrzeba rozwoju świadomości rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym w zakresie identyfikowania kultury duchowej rodziny. W tym celu zasadne jest wdrożenie działań edukacyjnych, sprzyjających kreowaniu świata kultury niematerialnej, skierowanych przez nauczycieli religii do rodziców uczniów przystępujących do I Komunii Św.

Bibliografia:

1. Bednarczyk R., *Tradycja komunii świętej generalnej i odnowienie przyrzeczeń chrztu świętego w diecezji płockiej. przeszłość, terażniejszość, wyzwania*. Studia Katechetyczne, 2024, nr 20, s. 253-264.
2. Durkheim E., *Elementarne formy życia religijnego: system totemiczny w Australii*. Wyd. PWN. Warszawa 1999.
3. R. Ficek, *(Post-) Modernity and Christian Culture: In the Context of the Personalism of Stefan Cardinal Wyszyński*. Roczniki Kulturoznawcze, 2020, nr 11, s. 51-56.
4. Gajda J., *Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*. Wyd. „Impuls”, Kraków 2008.
5. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1213-1284.
6. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Warszawa 2001, nr 63.
7. Motyl K., *Rytuał – od antropologii kulturowej do analizy transakcyjnej*. Edukacyjna Analiza Transakcyjna, 2014, nr 3 s. 65-78.
8. Rappaport R.A., *Rytuał i religia w rozwoju ludzkości*. Wyd. Nomos, Kraków 207.
9. Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*. Wyd. Akademickie i Literackie, Warszawa 2016.
10. Sakowicz T., *Kultura materialna zwierciadłem kultury duchowej – dynamika i ograniczenia rozwoju (na przykładzie więźniów, nie tylko kryminalnych, [w:] Małe miasta. Kultura materialna, red. M. Zemło. Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok – Pilzno – Supraśl 2022*.
11. Uchwała Konferencji Episkopatu Polski nr 43/386/2020 z dnia 29 sierpnia 2020 r. Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania dzieci do przyjęcia i przeżywania sakramentu pokuty i pojednania oraz Pierwszej Komunii Świętej.
12. Wilk J., *Wiara i kultura w rodzinie. Ujęcie pastoralno-teologiczne*. Roczniki teologiczne, 1994, R. TXL (4), s. 45 – 67.
13. Wilk J., Bieleń R., *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane, [w:] Rodzina. Bezcenny dar i zadanie, red. J. Stala, E. Osewska. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne. Radom 2006, s. 423-480*.
14. Wyszyński S., *Konstytucja Pastoralna o obecności Kościoła w świecie współczesnym. Warszawa – bazylika św. Jana 20.03.1966, [w:] Kazania i przemówienia autoryzowane 1956–1981, red. S. Wyszyński. Wyd. Uniwersytetu Prymasowskiego, Warszawa 1996, s. 119-120*.

15. III Synod Archidiecezji Warmińskiej, *Dokument końcowy. Duszpasterstwo sakramentalne*, Olsztyn 200, nr 55.